
Mentofaktúra folyóirat
-filozófia és Coaching

<http://www.mentofaktura.hu>

*A coaching mint a
Mcsvejkesítés gyakorlata*

Kollár József

Coach képzés

<http://www.szervezetepites.hu>

Politikus coaching

<http://www.politikuskepzes.szervezetepites.hu>

Manager Selfservice S E T

<http://managerservice.szervezetepites.hu>

KOLLÁR JÓZSEF

A COACHING MINT A MCSVEJKESÍTÉS GYAKORLATA

Az ontológia coaching során először feltárjuk a hozzánk fordulóknak beszédének rejtett ontológiai előfeltevéseit, majd gyenge ontológiával rendelkező világokkal cseréljük fel az ügyfeleink erős népi ontológiára épülő, maladaptív világait. A konfliktus-narratívákat szervező fogalmakat és azok kapcsolatait explicitté tesszük, hogy láthatóvá válják az absztrakt fogalmakat strukturáló fogalmi metaforák szerkezete. Kiindulásként elfogadjuk a kognitív nyelvészet azon előfeltevését, mely szerint az érzelmeket, erkölcsi elveket, az emberi kapcsolatokat, a tudást, valamint az elmét leíró fogalmakat metaforák révén hozzuk létre. A coaching során a hozzánk fordulóknak által használt fogalmak és nyelvi metaforák mögött rejtőző fogalmi metaforákat tesszük láthatóvá ügyfeleink számára. A kliensek sztagondolatait szervező absztrakt fogalmak rejtett ontológiája explicitté teheti e fogalmakat létrehozó konceptuális metaforák analízise révén. A problémamegoldás fázisában vadonatúj metaforákra épülő, gyenge ontológiával bíró világokat hozunk létre ügyfeleinkkel. Gareth Morgan (1986) hívja fel arra a figyelmet, hogy a szervezetek működését akkor érthetjük meg igazán, ha egyszerre több metaforát használunk a leírásuk során (pl. a szervezet mint gép, mint növény, mint elme stb.) Könyvünkben sokféle metafora révén hozunk létre gyenge ontológiákat. Az ember mint kiborg; az én mint a sztagondolatok „tvcsatornája”, vagy az önmagunkról elmondott folytonosan változó elbeszélések narratív súlypontja; az élet számítógépes játék; az ember önnön stílusa által ábrázolt kép; az ember holon; az élet Mátrix; a múlt közösen létrehozott múzeum; a sikeres együttélés záloga az együttműködési alapelvre épülő társalgás tudatos megsértése; a problémamegoldás kreatív rombolás (vagyis a problémák épületek); a család intencionális rendszer; a coach detektív (ha Prousttal az eltűnt idő nyomába ered). A fogalmi metafora a megfelelések olyan szisztematikus rendszere, amelyben az elvontabb céltartomány (amit megmagyarázunk, például: SZERELEM) egyes elemeit leképezzük a konkrétabb forrástartomány

Mentofaktúra folyóirat
-filozófia és Coaching

<http://www.mentofaktura.hu>

*A coaching mint a
Mcsvejkésítés gyakorlata*

Kollár József

Coach képzés

<http://www.szervezetepites.hu>

Politikus coaching

<http://www.politikuskepzes.szervezetepites.hu>

Manager Selfservice S E T

<http://managerservice.szervezetepites.hu>

(amely által megmagyarázunk, például: TÁPLÁLÉK) bizonyos elemekre. A fogalmi metaforákkal csak a nyelvi metaforák révén kerülünk kapcsolatba, utóbbiak a fogalmi metaforák forrástartományainak nyelvi kifejeződései. A SZERELEM TÁPLÁLÉK fogalmi metafora alapozza meg a korábban már elemzett mcdonaldizáció és a posztmcdonaldizáció ontológiáját, a különbség csupán az, hogy az előbbi a jóllakást a teletömődéssel azonosítja, míg a második a minőségi étkezéssel vagy iszogatással (például kávékortyolgatás a Starbucksnál). Abban viszont megegyeznek, hogy mindkettő biztos kielégülést nyújt. A szeretkezés két különféle formájára való utalása is megjelenik: a mcdonaldizált szexuális kapcsolat fallikus ikonja a Big Mac, mely méreténél fogva garantálja az éhség gyors és hatékony megszüntetését, míg a posztmcdonaldizált kielégülés minőségibb, rafináltabb, de szintén garantált kielégülést nyújt. A SZERELEM TÁPLÁLÉK fogalmi metafora a következő leképezésekre épül: az éhes ember a szerelemre vágyó személy, az éhség a szerelem utáni vágy, az étel a szerelem, az étkezés a szerelmi viszony vagy szeretkezés, a jóllakás kielégülés.

A következő nyelvi metaforák közvetítik a SZERELEM TÁPLÁLÉK fogalmi metaforát. Falom nőket. Ki vagyok éhezve a férfiakra. Habzsolom a gyönyöröket. Ízlelgetem a boldogságot. Nem tudok betelni a boldogsággal. Ennivaló vagy. Megzabálnálak! Finom voltál. Hánynom kell tőled, romlott nőszemély! Nem vagyok képes megemészteni, hogy nem szeretsz többé. Érdekes párhuzamosság figyelhető meg a szerelem és a gondolkodás között abban az értelemben, hogy a gondolkodás-céltartomány egyik forrástartománya szintén a táplálkozás: a GONDOKODÁS TÁPLÁLKOZÁS. Erre a fogalmi metaforára épül a McUniversity ontológiája. A hozzá tartozó nyelvi metaforák a következők: Falom a könyveket. Nem tudok betelni ezzel a könyvvel. Hánynom kell ezekőil a romlott gondolatoktól. Emésztgetem a gondolataidat. Unom a sületlenségeidet. Hetekig rágódtam azon, amit írtál. A hozzánk fordulók gyakran azért nem találják a problémájukra a megoldást, mert az identitásukat megalapozó narratívák mögött álló ontológiákat olyan fogalmi metaforák konstituálják, amelyek véletlenszerűen és hibásan (akár a számítógépvírusok vagy férgek) programozzák gondolkodásukat. Vagy az történik, hogy az adott forrástartományhoz tendenciózusan kapcsolnak nyelvi metaforákat, vagy pedig az, hogy a forrástartományoknak csak egy szűk készletét használják a céltartomány értelmezése során.

Ebből adódóan csak egy adott nézőpontból látják a világukat, a problémákat és a megoldási lehetőségeket. Gyakran esünk mindannyian abba a hibába, hogy egyes fogalmakhoz csupán pozitív tartalmakat kapcsolunk. Ilyen jellemző fogalom a boldogság: A

Mentofaktúra folyóirat

-filozófia és Coaching

<http://www.mentofaktura.hu>

*A coaching mint a
Mcsvejkésítés gyakorlata*

Kollár József

Coach képzés

<http://www.szervezetepites.hu>

Politikusi coaching

<http://www.politikuskepzes.szervezetepites.hu>

Manager Selfservice S E T

<http://managerservice.szervezetepites.hu>

BOLDOGSÁG A FÖLDRŐL VALÓ FELEMELKEDÉS (Szárnyalt az örömtől). A BOLDOGSÁG MENNYORSZÁG (A hetedik mennyországban érezte magát). A BOLDOGSÁG FÉNY (Ragyogott az örömtől). A BOLDOGSÁG ÉLETRŐ (Feltöltődött a hétvégén). Az eddig bemutatott fogalmi metaforák megerősítik azt a sztereotíp elvárás, mely szerint a boldog ember jól érzi magát, kiegyensúlyozott, „harmóniában van önmagával”. A következő fogalmi metaforák ennek éppen az ellenkezőjére hívják fel a figyelmünket. A BOLDOGSÁG TARTÁLYBAN LÉVŐ FOLYADÉK (Túlcorduló boldogság öntötte el). A BOLDOGSÁG ELLENFÉL (Teljesen hatalmába kerítették az érzései). A BOLDOGSÁG ŐRÜLET (Magánkívül volt az örömtől). A fenti fogalmi metaforák egyrészt úgy értelmezik a boldogságot, mint olyan valamit, ami uralhatatlan, másrészt egyenesen ellenfélként, akivel meg kell küzdenie a boldog embernek.

Az ontológia coaching során segítünk abban a hozzánk fordulóknak, (1) hogy a lehető legtöbb forrástartományt gyűjtsék egybe a céltartomány értelmezése során. (2) A megoldás szempontjából fontos forrástartományokon keresztül értelmezzék a céltartományokat. (3) Az adott céltartomány nyelvi metaforái közül közösen kiválasztjuk azokat, amelyek segítenek lerombolni az elavult, válsághoz vezető ontológiákat. (4) Együtt olyan központi metaforákat keresünk, amelyek a megoldás szükséges feltételül szolgáló ontológia létrehozásához segíti a coacheet.

A gondosan kiválasztott metafora olyan elméletmegalapozó heurisztikává válik, ami meghatározza a coach és a cachee közös „kutatási programját”. Annakidején a „computer vírus” metafora nem egy szó szerinti megfogalmazás helyettesítője volt, nevezetesen, hogy bizonyos programok megakadályozzák a számítógép használatát, hanem lehetővé tette a számítógéppel foglalkozó szakemberek számára, hogy új módon gondolkodjanak el egy régi problémáról. A „computer vírus” mindkét fogalmat más megvilágításba helyezte, a metafora új kutatási program forrásává vált. A hozzánk fordulókkal a metaforák segítségével rövid időn belül összeállítunk egy olyan heurisztika-gyűjteményt, amely révén lehetővé válik a korábbi téves heurisztikák, vírusok megkeresése valamint törlése, és ezzel párhuzamosan egy olyan gyenge ontológia felépítése, amely elősegíti, hogy a problémamegoldó szoftverek megfelelően fussanak a coaching során vírusmentesített elme-számítógépen.

A téves heurisztikák egyik, a táplálkozási metaforák körébe tartozó, aleshete – a magyarra valójában lefordíthatatlan – bullshit. Szó szerinti fordítva bikaszart jelent, ami köztudottan nem más, mint a hímnemű állat emésztése során keletkezett salakanyag. A bika

Mentofaktúra folyóirat
-filozófia és Coaching

<http://www.mentofaktura.hu>

*A coaching mint a
Mcsvejkesítés gyakorlata*

Kollár József

Coach képzés

<http://www.szervezetepites.hu>

Politikus coaching

<http://www.politikuskepzes.szervezetepites.hu>

Manager Selfservice S E T

<http://managerservice.szervezetepites.hu>

egészséges bélműködés esetén is elkerülhetetlenül bullshitel, hiszen, jó esetben, az emésztésből visszamaradt emészthetetlen bomlástermékek a végbélnyíláson át széklet formájában távoznak a testből. A gyerekek életében fontos mérőföldkő, amikor a felnőttek elvárásaihoz igazodó székelési szokásokat sajátítanak el. Az adott személyre jellemző székelési szokások – hasmenés vagy székrekedés, esetleg ezek kombinációja – megváltozása gyakran valamilyen betegségre utal. A széklet minősége egyaránt függ attól, hogy mit eszünk, illetve a szervezetünk éppeni állapotától (pl. vegetatív idegrendszer működése). Az emésztés alkalmassá teszi az ételt arra, hogy kielégítse szervezetünk tápanyag-szükségletét. A fenti néhány állítás a bullshitnek mint egy metafora forrástartományának egyes vonatkozását villanja fel. A „bullshit” leggyakrabban a hallgatónak vagy nézőnek egy másik ember verbális vagy egyéb viselkedésére adott lekicsinylő reakciója. Érdekes kérdés, hogy miért nem azt mondjuk magyarul, hogy „amit gondolsz bikaszar”, hiszen látszólag megtehetnénk. A mi olvasatunkban az angol-amerikai szó megtartása a bullshitelés nemzetközi jellegére utal, vagyis annak belátására, hogy nem lokális jelenség, hanem világméretű, multinacionális vállalkozás. Egy olyan világban, ahol a rábeszélőgépek (Pratkanis és Aronson, 1992) hatékony működése az egyik fontos eszköze az érvényesülésnek, a bullshit fontos terméke a kulturális evolúciónak. A „bullshit” a kulturális gének, más néven mémek (Kollár, 2001) egy olyan csoportjának a gyűjtőneve, amelyek megemésztésre való gondolatoknak álcázzák önmagukat, pedig valójában már megemésztett végtermékek, tele a szervezetünk számára káros anyaggal. A mcdonaldizációval szemben a mcbullshitelés a szimulálásra épül, hiszen azt sugallja, hogy a tudáséhségünket megszüntető (megemésztésre és megrágásra váró) gondolat, közben pedig nem más, mint salakanyag, amely valójában nem elégíti ki a tudás iránti vágyunkat, sőt megbetegít. Magyarország nem elég nagy bika ahhoz, hogy bullshiteljen, hiszen mint már említettük a bullshitelés multinacionális vállalkozás, melyet a világpiacra termelnek.

András T. László és Kövecses Zoltán Angol-magyar szlengszótár című könyvében a következő fordítási javaslatok találhatóak: badarság, halandzsa, mellébeszélés, vaker, hanta, hadova, kamu, sóder. A magyar megfelelők azt a tényt tükrözik, hogy a „bullshit” szót eredendően nem a bikaszar-értelemben használták. A szó eredeti alakja a „bull”, amely félrevezető dumát, hantázást, kamuzást, becsapást, megvezetést jelentett, vagyis úgy használták, ahogy a magyar szótár készíti. Már a középkori angolban is jelen volt, vélhetően az ófrancia „boul” szóból származik, és szoros rokonságot mutat a modern izlandi bull kifejezéssel. Az idők folyamán részben

Mentofaktúra folyóirat

-filozófia és Coaching

<http://www.mentofaktura.hu>

A coaching mint a
Mcsvejkésítés gyakorlata

Kollár József

Coach képzés

<http://www.szervezetepites.hu>

Politikus coaching

<http://www.politikuskepzes.szervezetepites.hu>

Manager Selfservice S E T

<http://managerservice.szervezetepites.hu>

elhalványult az ófrancia és izlandi hatás, ennek következtében a „bull”-t olykor bikajelentésben használják, amelyhez hozzátapadt a shit is. Olykor az utóbbi jelentést tulajdonít neki Harry G. Frankfurt A hantáról című cikkében. Természetéből adódóan nemtörődöm, trehány alak lenne mindenki, aki hantázik? S az általuk előállított hanta vajon szükségszerűen zagyva és faragatlan? Az angol szóösszetétel (bullshit) második tagja, a *shit* (szar) kétségtelenül ezt sugallja. Az ürülék nincs megtervezve, nincs megmunkálva; egyszerűen csak távozik, odakerül. Lehet jellegzetes kupacformája, de nem feltétlenül van (Frankfurt, 2008/7, 692).

A mcbullshitelés a mi olvasatunkban a mcdonalizáció ellentéte. Utóbbi társalgásbeli formája az úgynevezett grice-i maximák betartása. Grice (2009) szerint az együttműködés alapelve teszi lehetővé a racionális kommunikációt, amelyhez négy maxima kapcsolódik. Akkor beszélhetünk együttműködésről, ha a társalgáshoz való hozzájárulás illeszkedik a beszélgetés elfogadott céljához és irányához. A mennyiség maximája azt követeli a beszélőtől, hogy legyen a kívánt mértékben informatív, de ne legyen túl informatív, azaz ne locsogjon fölöslegesen. Ha Big Macet kérek, ne adj helyette se üres zsemlét, sem pedig nyolcfogásos ebédet. A minőség maximájának betartása esetén nem mondhatunk olyat, amit hamisnak vélünk, illetve amire nincsen bizonyítékunk. Ha Big Mac-et árulsz, akkor ne adj helyette „hamisítványt” (az legyen valóban benne, aminek lennie kell). A viszony, kapcsolat (relevancia) maximája arra kötelez, hogy a témánál maradjunk. Ha Big Mac-et kérek, ne ajánlj helyette mákos tésztát. A modor (érthetőség) maximájának elfogadása esetén kerüljük a homályosságot és kétértelműséget, tömören és rendezetten fogalmazunk. Ha belépek a McDonald's-ba világos, hogy mit akarok: oldjuk meg gyorsan, rendezett formában és mindenféle bonyodalom nélkül. A McDonald's tegye explicitté, hogy miben segít megoldani a problémát, és az elvárt tempóban szolgáljon ki. Grice szerint amennyiben a hallgatóság számára is nyilvánvaló módon elfogadjuk az együttműködési alapelveket, viszont egy vagy több maximát tudatosan megsértünk, akkor implikálni akarunk valamit. Például az „Amit beszélsz bullshit” metaforikusan használt kijelentés szó szerinti értelemben hamis, vagyis megsérti a második grice-i maximát. Mivel a hallgató tudja, hogy a beszélő mindezt tudatosan teszi, miközben nem rúgja fel az együttműködést, feltételezi, hogy ezzel az állítással valamit ki akart fejezni, implikálni kívánt azon túl, amit szó szerint mondott.

Szó szerint a bullshit bikaszart jelent, ami a hímnemű állat emésztése során keletkezett salakanyag. Metaforikusan nyilván azt implikálja (a GONDOLKODÁS EMÉSZTÉS fogalmi metaforát alapul véve), hogy a

Mentofaktúra folyóirat
-filozófia és Coaching

<http://www.mentofaktura.hu>

*A coaching mint a
Mcsvejkésítés gyakorlata*

Kollár József

Coach képzés

<http://www.szervezetepites.hu>

Politikusi coaching

<http://www.politikuskepzes.szervezetepites.hu>

Manager Selfservice S E T

<http://managerservice.szervezetepites.hu>

hallgató szempontjából ezek a gondolatok semmit sem érnek, sit ártalmasak. A „Megrágom a gondolataidat”, „Emésztgetem a gondolataidat” metaforák nyilván emészthető, tápanyagban gazdag gondolatokra utalnak, és nem salakanyag-evésre (szarrágásra). A „szarrágó” metaforát olyan valakire használjuk elsősorban, aki szó szerinti értelemben megeszi a saját salakanyagát is, hogy az is hasznosuljon. A bullshiteli viszont hallgatóságával akarja „megetetni” emésztése értéktelen végtermékét. Az „Ezt nem veszem be”, „Etesz ezzel mást!” metaforák egyebek mellett a bullshit visszautasítására szolgálnak. A bullshit sajátossága az, hogy mivel nem törődik az állítás igazságértékével, gyakran az öncsalás eszköze is, vagyis a bullshiteli nem csupán mással, de magával is „megeteti” székletét, azaz akaratlanul is szarrágóvá válik. Frankfurt szerint a bullshit azért ártalmasabb a hazugságnál, mert utóbbinak figyelemmel kell lennie a valóságra, ugyanis a hazugság az igazságon ütött rés, míg a bullshit panorámaszerű, átfogó vízió, a francia filozófus Baudrillard (1996, 2) szavaival: hiperrealitás. A hiperrealitás a szimuláció tökéletes formája. „Miközben átmegyünk egy olyan térbe, melynek görbülete sem a valóságé, sem az igazságé, a szimuláció kora minden referenciálisnak a likvidálásával veszi kezdetét.” Analitikus filozófus szemmel a baudrillard-i hiperrealitás-fogalma elsöre úgy tűnik, mintha egyfajta posztmodern bullshit-filozófia terméke lenne, mely az általunk vizsgált fogyasztói lét konstitutív eleme, annak elhíttetésére irányuló kísérlet, hogy a (bika)szarból is lehet aranyat csinálni. Ezzel szemben úgy véljük, hogy a hiperrealitás fogalma tartalommal tölthető. Baudrillard A szimulákrum elsőbbsége című írásában azt sugallja, hogy a posztmodern állapot egyik jellemző vonása az, hogy a valóság reprezentációját felváltja annak szimulációja. Ha még Isten is szimulákrum, akkor senki sem szavatol azért, hogy jeleink a valóságot reprezentálják. „Az egész rendszer súlytalanná, gigantikus szimulákrummá válik. Nem irreálissá, hanem szimulákrummá, azaz nem váltható át többé a valóságra, hanem csak önmagára, egy megszakítatlan körforgásban, amelynek sem a referenciája, sem a kerülete nem létezik sehol.” (Baudrillard, 1996, 3). A következő állomásait különíti el a képi reprezentációtól a szimuláció uralmáig vezető útnak:

egy mély realitás visszatükröződése

elleplezi és eltorzítja a mély realitást,

elleplezi a mély realitás hiányát

nincs viszonyban semmiféle realitással: önmaga tiszta szimulákruma.

Mentofaktúra folyóirat
-filozófia és Coaching

<http://www.mentofaktura.hu>

*A coaching mint a
Mcsvejkésítés gyakorlata*

Kollár József

Coach képzés

<http://www.szervezetepites.hu>

Politikus coaching

<http://www.politikuskepzes.szervezetepites.hu>

Manager Selfservice S E T

<http://managerservice.szervezetepites.hu>

Az első esetben a kép *jó* megjelenítés: az ábrázolás a szentség szintjén helyezkedik el. A másodikban *gonosz* megjelenítés: a rontás szintjén. A harmadikban *játssza* a megjelenítést: a varázslat szintjén. A negyedik nem a megjelenítés, hanem a szimuláció szintje (Baudrillard, 1996, 3-4).

Baudrillard interpretációja szerint az általunk készített képek eleinte hűen ábrázolták a valóságot, aztán előbb hamissá váltak, majd pedig önnön hamisságuk elleplezőivé, míg nem lemondtak a valóság ábrázolásáról. Azt sugallja, hogy a fogyasztói lét ontológiáját nem a termelés (produkció) módja, hanem reprodukció mikéntje határozza meg. A szimuláció hiperrealitásában nincs lehetőség a „hamis tudatot” megszüntető pontos reprezentációkra. Ha a szimuláció világát azonosítjuk a bullshitelésével, akkor a posztmodern kort olyan emberek közösségének tekinthetjük, akik újabb és újabb bullshit-evésre, és ha ettől megcsömörlöttek, akkor nagy bullshitleleplezésekre vágnak.

Baudrillard-nak igaza van: minden további nélkül felvethető, hogy az úgynevezett valóság egy (a szimuláció világán kívül helyet foglaló) programozó által létrehívott szimuláció eredménye (vö. Bostrom, 2003). Persze szimulált világok sokasága is elképzelhető, melyek közül ontológiailag az kitüntetettebb helyzetű, amelyik közelebb helyezkedik el ahhoz a valósághoz, amelyben az eredeti számítógép működik. Tekinthejtük Baudrillard írását gondolat kísérletnek, melyben arra keresi a választ, hogy mi történne egy feltételezett szimuláció világában a programozó halála után. Tegyük fel, hogy számítógépes szimulációban élünk, és az általunk megfigyelt univerzum csupán egy része a fizikai létezők teljességének. Annak a világnak a fizikája, melyben a komputer elhelyezkedik teljesen különbözhet a számítógép által generált kozmosztól. A számunkra adott realitás nem az egész világot megalapozó végső valóság. Képzelnünk el egy olyan szimulált világot, amelynek „lakói” olyan számítógépeket építenek, melyek révén lehetővé válik elődeik szimulációja. Ezek a komputerek persze virtuális gépek lennének: gép mely egy másik gépet szimuláló gépet szimulál. Ha mi képesek lennénk őseink szimulálására, akkor könnyedén elképzelhető lenne, hogy minket is szimulálnak poszthumán utódaink. Természetesen ők is lehetnének egy szimulált világ „lakói”, amelyet egy másik, még eredetibb szimulációban élők szimulálnak. A valóság meglehetősen sok szintből álló szimuláció-láncolatból állna, melynek alapja maga az eredeti realitás lenne. A szimulált világok sokaságának csupán az eredeti számítógép kapacitása szabna határt. Habár a fent vázolt elképzelés naturalisztikus elemekből áll, távoli analógia azért felfedezhető a világ vallásos felfogásával. A minket szimuláló poszthumán utódaink hasonlítanak azokhoz az istenekhez, akik

Mentofaktúra folyóirat

-filozófia és Coaching

<http://www.mentofaktura.hu>

*A coaching mint a
Mcsvejkésítés gyakorlata*

Kollár József

Coach képzés

<http://www.szervezetepites.hu>

Politikusi coaching

<http://www.politikuskepzes.szervezetepites.hu>

Manager Selfservice S E T

<http://managerservice.szervezetepites.hu>

megteremtenek egy olyan világot, amelyről mindent tudnak és mindenhatók ezen univerzum működését illetően. Ezek az istenek viszont ugyanúgy szimulációi a legutolsó szintet létrehívó istennek vagy isteneknek, mint mi, a szimulált istenek teremtményei. Mivel a rendszerben senki sem lehet biztos benne, hogy melyik szint lakója, ezért azzal sem lehet tisztában, hogy cselekedetei milyen távol állnak a legelső szintet létrehozó isten céljaitól. Csak a legelső szinten elhelyezkedő civilizáció számára lenne elvben közvetlenül elérhető a valóság. Persze az is könnyedén elképzelhető, hogy egy szimulált civilizáció az őt létrehozó világ lakóit manipulálja, és a világok között olyan áttekinthetetlen szimulációs háború indulhatna be, melynek eredményeként a világok egészét átlátó Nagy Szimulátoron kívül senki sem lenne tisztában valódi helyzetével. Elképzelhető lenne, hogy az egyik szinten hatékonyabb virtuális gépeket hoznának létre, vagyis a többi szimuláció lakóinak jelentős része, azokat az értékeket tekintve irányadónak, amiket mondjuk a virtuális Egyesült Államok virtuális gépei szimulálnának. Azok nyernék a szimulációs háborút, akik hatékonyabban lennének képesek megtéveszteni a többieket. Ebben az elképzelt „posztmodern állapotban” az igazság mércéje a szimuláció hatékonysága lenne. A legelső szint igazsága nem volna elérhető a különféle szinteken lakók számára. A szimuláció világában (a programozó halálát követően) a valóság mcDonaldizált szigetei sem referálnának mélyebb valóságra, csupán (a szimuláción belüli univerzális eszközként) lehetővé tennék, hogy a szimulációban összemérhetőek legyenek a különféle perspektívák. Véleményünk szerint „a posztmodern állapotot” megalapozó gondolatmenetek a „halottprogramozó- feltevésre” épülnek”. Abban kivétel nélkül egyetértenek, hogy a valóság fogalma (a programozó halálát követően) nem vonatkozik semmiféle mélyebb realitásra, a mélyebb valóság eltűnésével a realitást a különféle nyelvjátékokat játszó különböző módokon definiálják, vagy egyenesen elvetik. Szimulákrum-világon belül természetesen elvben megkülönböztethető egymástól a „valóság” és a „fikció”. A megkülönböztetés arra szolgál, hogy elleplezze: a programozó halálát követően a megkülönböztetés (mélyebb) értelmét veszítette.

A következőkben, mikor hiperrealitásról vagy valóságról szólunk, akkor a szimuláción belüli „hipervalóságot” vagy „valóságot” értjük alatta. Olvasatunkban ezen fogalmak baudrillard-i használatát a programozó által magára hagyott (szimulált valóságot vagy valóságokat generáló) számítógép feltételezése (nevezzük halottprogramozó-feltevésnek) alapozza meg. A bullshit olyan világ építőeleme, amelyben nem használható a minőség grice-i maximája. Lehetetlen elkülöníteni a hamis állításokat az igazaktól, és a valóság hiánya miatt evidenciákat sem tudunk keresni. Így felértékelődik a

Mentofaktúra folyóirat

-filozófia és Coaching

<http://www.mentofaktura.hu>

*A coaching mint a
Mcsvejkesítés gyakorlata*

Kollár József

Coach képzés

<http://www.szervezetepites.hu>

Politikus coaching

<http://www.politikuskepzes.szervezetepites.hu>

Manager Selfservice S E T

<http://managerservice.szervezetepites.hu>

jelentősége a hiperrealitás mcdonaldizált tereinek, amelyek, ha csak a szimuláció szintjén is, olyan ontológiát hoznak létre, amelyben működtethetik a grice-i maximák. A mcbullshit által konstituált világok erős ontológiája lerombolható a mcdonaldizáció, vagyis a grice-i együttműködési alapelvre és maximákra épülő hiperterek révén. A hiperrealitás folyamatosan áramló világában a mcdonaldizált világdarabok válnak a referencia szimulációs tereivé. A mcdonaldizált világ a „valóság sivataga”, az igaz és hamis elkülönítésének logikai tere. A mcdonaldizáció terápia, megszabadítja a coachee-t a „megrághatatlan”, értéktelen, sőt önpusztító gondolatok „emésztgetésétől”. A mcdonaldizáció ontológiáját a kétértékű logika (igaz vagy hamis) elfogadása konstituálja. A mcdonaldizáció világa lehetővé teszi, hogy a hiperrealitást is elhelyezzük a logikai térben. Eltitkolni annyi, mint úgy tenni, mintha nem lenne az, amink van. Szimulálni annyi, mint úgy tenni, mintha lenne az, amink nincs. Az első jelenlétre utal, a második hiányra. De a dolog bonyolultabb, hiszen a szimulálás nem színlelés: „Aki betegséget színlel, egyszerűen ágyba feket és elhitetheti, hogy beteg. Aki betegséget szimulál, az néhány tünetet is képes produkálni.” (Littré.) Azaz a színlelés vagy eltitkolás érintetlenül hagyja a realitás elvét: a különbség mindig világos, csak éppen el van kendőzve. Ezzel szemben a szimuláció megkérdőjelezi az „igaz” és „hamis” „valódi” és „képzeletbeli” közötti különbséget. (Baudrillard, 1996, 2)

A bullshit tehát olyan szimuláció, amelyben nincs kritériumunk arra nézve, hogy a „bika” valóban együtt hált-e a tehennel vagy csupán bullshitelés révén szimulálja. A bullshiteli nem eltitkol, vagyis nem hazudik vagy elhallgat, hanem egyszerűen szimulál. A szimuláló beteg Baudrillard szerint nem színlel, hanem tüneteket produkál önmaga számára is. A szimuláns álbeteg jelent, akinek pontosan olyan tünetei vannak, mint egy valódinak. A színlelés a hazugság egy fajtája, amely elvben leleplezhető, míg a szimuláció nem. A szimuláns olyan hamisítóra hasonlít, aki maga is elhiszi, hogy, amit csinál, az eredeti, vagyis úgy idéz másokat, hogy közben elfeledkezik az idézőjelről, és azt hiszi, hogy amit mond, az autentikus és nem másolat. Hasek Svejik című regényében arról folyik a vita, hogy Svejik szimulál vagy hiteles. A főszereplőt három különböző pszichiátriai iskolába tartozó orvos egyaránt bolondnak minősítette.

„Távozása után a háromtagú kollégium egyhangúlag megállapította, hogy mindama természeti törvények alapján, melyeket a pszichiátria tudorai kitaláltak, Švejik notórius hülyének és idiótának számít” (Hasek, 2009). Velük ellentétben azonban, a bolondokházából szimulálás miatt rövid időn belül eltanácsolják.

Mentofaktúra folyóirat

-filozófia és Coaching

<http://www.mentofaktura.hu>

*A coaching mint a
Mcsvejkesítés gyakorlata*

Kollár József

Coach képzés

<http://www.szervezetepites.hu>

Politikus coaching

<http://www.politikuskepzes.szervezetepites.hu>

Manager Selfservice S E T

<http://managerservice.szervezetepites.hu>

A két doktor úr összenézett, majd az egyik feltette Švejknek a következő kérdést: - Magának még sose vizsgálták meg az elmeállapotát?

- De igen - felelte Švejk ünnepélyesen és büszkén -, katonáéknál az ezredorvos urak hivatalosan kimondták, hogy notórius hülye vagyok.

- Én azt hiszem, hogy maga szimuláns - förmedt rá Švejkre a másik orvos.

- Kérem, uraim - tiltakozott Švejk -, én egy csöppet se vagyok szimuláns, én egy igazi hülye vagyok, tessék utánanézni a České Budějovice-i 91. gyalogezred irodájában vagy a karlíni kiegészítőparancsnokságon! (Hasek, 2009)

A regényben később újra előkerül a szimuláció kérdése, Bautze katonai főorvos „11000 civil közül 10999 szimulánst emelt ki”, a fennmaradó egyet azért nem tudta leleplezni, mert vizsgálat közben meghalt.

„– Vigyék innét ezt a szimulánst - mondta Bautze, amikor meggyőződött róla, hogy az illető halott.” Bautze doktor valójában nem fogadja el a szimuláció ontológiáját, vagyis kikéri magának, hogy „a szimuláció megkérdőjelezi az >> igaz << és >> hamis << >> valódi << és >> képzeletbeli << közötti különbséget”. Az általa elfogadott világban az emberek vagy egészségesek vagy színlelnek, harmadik eset nincs. A betegség teljesen hiányzik ebből az erős ontológiából. Valójában az orvosnak nem gyógyítania kell, hanem leleplezni a színlelőket. Ebben a világban a bullshit nem létezik, csupán a hazugság, amit le kell leplezni, vagy az ostoba, értelmetlen fecsegés, vagyis szófosás, amire oda sem kell figyelni. Hasek nem tekinti értelmetlen időtöltésnek a fecsegést, hiszen Švejk gyakran fecsegés közben, mindenfajta előre eltervezett megoldandó cél nélkül mond ki, csak úgy melleleg, fontos dolgokat. A regény egyik előfeltevése az, hogy az ember mintegy beleszövődik világába, és nem utólagosan helyeződik belé. Olyan közös világban élünk, amelyet megosztunk a többiekkel, és velük együtt próbálunk kitörni a mindennapi fecsegésből. Heidegger szerint „(az), hogy a fecsegés talajtalan, nem teszi lehetetlenné, hanem éppen elősegíti, hogy behatoljon a nyilvánosságba” (Heidegger, 1989, 317). A fecsegés lehetővé teszi, hogy úgy értsük meg a dolgokat és egymást, hogy közben nem kell a valódi megismerésre fecsérelni az időt. Megóv annak a kudarcától, hogy esetleg nem leszünk képesek elsajátítani az adott ismeret befogadásához szükséges tudást. A fecsegőnek nem kell tekintettel lennie az igazságra, bármit bármivel összekapcsolhat, anélkül, hogy mindezt kreatív módon tenné. Asszociációi a mindenki által jól ismert és megszokott mederben hömpölygetik az ismerős gondolatokat. A

Mentofaktúra folyóirat

-filozófia és Coaching

<http://www.mentofaktura.hu>

*A coaching mint a
Mcsvejkésítés gyakorlata*

Kollár József

Coach képzés

<http://www.szervezetepites.hu>

Politikus coaching

<http://www.politikuskepzes.szervezetepites.hu>

Manager Selfservice S E T

<http://managerservice.szervezetepites.hu>

fecsegés tehát nem hazugság: „(a) fecsegésnek nem az a létmódja, hogy *szándékoltan* valamit valami másnak *tüntet fel*” Heidegger, 1989, 317). A fecsegő miközben ömlik belőle a szó, figyelmen kívül hagyja, hogy állításai igazak-e vagy hamisak. Harry Frankfurt szintén azt tekinti, a bullshiteli sajátosságának, hogy – a hazudozóval szemben – nem törődik kijelentései igazságával. Úgy véljük, hogy a párkapcsolati vagy szervezeti coaching során fontos, hogy a coach rávilágítson a hazudozás, a fecsegés és a bullshit ontológiája közötti lényegi különbségre, ami önmagában segít felépíteni a bizalom haseki világát. A fecsegés az ember mindennapiságának létmódja, míg a hazugság és a bullshit a manipulálás eltérő eszközei, mindkettő a hatalom akarásának más-más módszeréhez folyamodik. Amennyiben feltárjuk ontológiájukat, jobban megértjük a családi vagy szervezeti életben zajló beszélgetések mögöttes szerkezetét. A hazugság kétségtelenül aláássa a kooperáló partnerek közötti bizalmat és perspektívatlanná teszi az együttműködést (vö. Zalta 2009). Első megközelítésben a hazugságot a következőképpen definiálhatjuk: a becsapás szándékával tett hamis kijelentés. Számos problémát vet fel a meghatározás. A fenti definíció alapján, ha egy személy egy számára igaznak tűnő állítást tesz, azzal a céllal, hogy a másik embert becsapja, abban az esetben, ha az állítás hamis, bár erről az azt kijelentő személy mit sem tud, hazudik. Tegyük fel, hogy Tamás azt mondja Juditnak (és meg is van győződve igazságáról), hogy pénteken nem lesz coach-képzés. Mindezt azzal a szándékkal teszi, hogy Judit azt higgye, az adott héten nem lesz tanítás, amiről viszont Tamás tudja, hogy hamis állítás, mivel úgy véli, hogy szombaton lesz a képzés (viszont pénteken nem). Tamás abban az esetben hazudik Juditnak, ha téves információval rendelkezik, és pénteken mégis lesz tanítás. A fenti definíció szerint akkor is hazugságról beszélhetünk, ha két konspirátor tudatosan hamis állításokat mond egymásnak azzal a szándékkal, hogy becsapják azokat, akik lehallgatják őket, miközben egymást egyáltalán nem akarják félrevezetni. A két ellenpélda kiküszöbölése érdekében a következő definíciót vezethetjük be: A hazug, általa hamisnak vélt, állítást tesz, azzal a szándékkal, hogy a kijelentése tartalmára vonatkozóan félrevezesse hallgatóságát. Közérthetőbben megfogalmazva: A hazug személy olyat állít, aminek hamisságáról meg van győződve, és ezt azzal a szándékkal teszi, hogy a másik személyt azt higgye, hogy igazat mond.

A hazugság standard definíciója szerint legalább négy szükséges feltétel teljesülése esetén beszélhetünk hazugságról: 1. Állítás-feltétel: a hazugnak állítania kell valamit (nem feltétlenül verbálisan, pl. füstjelekkel is megteheti.) 2. Hamishiedelem-feltétel: a hazudozónak azt kell

Mentofaktúra folyóirat

-filozófia és Coaching

<http://www.mentofaktura.hu>

*A coaching mint a
Mcsvejkésítés gyakorlata*

Kollár József

Coach képzés

<http://www.szervezetepites.hu>

Politikus coaching

<http://www.politikuskepzes.szervezetepites.hu>

Manager Selfservice S E T

<http://managerservice.szervezetepites.hu>

hinnie, hogy állítása hamis; ez a feltétel akkor is teljesül, ha vélekedése ellenére kijelentése igaz. 3. Címzett-fetétel: A hazug a hamis állítást valaki számára teszi, valakinek címezi; nem elég, ha magának motyogja, vagy olyan valakinek, aki szándékosan vagy véletlenül kihallgatja azt, amit beszél. 4. A címzett szándékos becsapása feltétel: a hazug azzal a szándékkal teszi hamis állítását, hogy a címzett igaznak higgye azt. E szerint a feltétel szerint mesét mondani, regényt írni, színészkedni, ironikus állítást tenni, szó szerinti értelemben hamis állításokat metaforaként használni, az ördög ügyvédjét játszani nem hazugság. Természetesen a hazugság standard definíciójával szemben is megfogalmazhatók kifogások. Az állítás-feltétellel szemben felhozott legfőbb kritika, hogy hazudni állítás nélkül is lehet. Bármiféle viselkedés, amely másokat téves vélekedésekre indít, hazugságnak tekinthető. Úgy is lehet hazudni, hogy elhallgatunk bizonyos információkat. A hamishiedelem-feltétel is megkérdőjelezhető, hiszen olyan állítással is lehet hazudni, amelyet igaznak hisz a hazudozó. A címzett-feltétel szintén nem szükséges feltétele a hazugságnak, hiszen hazudhatunk anélkül, hogy egy általunk hamisnak vélt állítást mondanánk valakinek vagy magunknak. Például egy döntő szituációban nem mondjuk meg az igazat.

Ha egy szemtanú a vizsgálat során, azért, hogy elkerülje a bűnöző esetleges bosszúját, hamis vallomást tesz, anélkül, hogy el akarná hitetni bárkivel is, hogy a vallomása igaz, akkor hazudik, vagyis megkérdőjelezhető a címzett szándékos becsapása feltétel is. Hasek Bautze doktora valójában nem fogadja el a színlelés mint a hazugság egy fajtája, és a szimuláció mint bullshit közötti különbséget. Amikor szimulációt mond valójába színlelésre gondol. Az előbbi ugyanis elvben leleplezhető, hiszen az igazság és a hamisság által konstituált logikai térben létezhet csupán, ezzel szemben a szimuláció kitör ebből a logikai térből, amit Bautze doktor egyszerűen nem fogadhat el, hiszen háború van, minden harcosra szüksége van az államgépezetnek. Némiképp anakronisztikusan fogalmazva, ez egy olyan de-mcdonaldizálódott, ennek következtében örült világ, ahol az örülteket egészségesnek nyilvánítják, és még a halált is szimulációnak, ha teszik bullshitnek tekintik. Bautze doktor szerint, amikor a színlelőnek szólnia kéne, kussol, játssza a halottat, holott puskát kéne fognia, ha lenne benne kurázszi. Ez valójában olyan hiperrealitás, amelyből hiányoznak a mcdonaldizált terek (a háború szétzúzta őket), amelyek lehetővé tennék a hazugság vagy színlelés, illetve a szimuláció vagy bullshit megkülönböztetését. A regényben a „szimulánsokat” úgy próbálják átnevelni, hogy beöntést, gyomormosást és egyéb „gyógyító eszközöket” vetnek be annak érdekében, hogy kigyógyuljanak álbetegségükből. Miután Svejk közli

Mentofaktúra folyóirat

-filozófia és Coaching

<http://www.mentofaktura.hu>

*A coaching mint a
Mcsvejesítés gyakorlata*

Kollár József

Coach képzés

<http://www.szervezetepites.hu>

Politikus coaching

<http://www.politikuskepzes.szervezetepites.hu>

Manager Selfservice S E T

<http://managerservice.szervezetepites.hu>

orvosaival, hogy reumás, azok a következő gyógmódot írják elő számára: „Írja: Švejk, abszolút diéta, naponta kétszer gyomormosás, naponta egyszer beöntés, aztán majd meglátjuk, hogy mi lesz tovább.”

A bullshitelést, vagyis a szimulálást tehát úgy akadályozzák meg, hogy nem hagyják emészteni a „színlelőt”. Akinek nincs semmi a gyomrában, az nem tud bullshitelni. Az „fosik”, vagyis fél, de nincs mivel „leszarni” az egészséget, vagyis fölülelemkedni a helyzeten. A GONDOLKODÁS ÉTKEZÉS fogalmi metaforát alapján a gyomormosás nem más, mint agymosás. (Az agymosásról a könyv későbbi fejezetében részletesen szó lesz). Pedig a mi olvasatunkban a bullshit ellenszere nem az agymosás, hanem a mc- vagy de-mcdonaldizáció, vagyis maga Svejk. A bizottság tagjaiban viszont lényegesen eltérő vélemények alakultak ki Švejkről. A katonáorvosok fele azt állította, hogy Švejk nem más, mint "ein blöder Kerl",[42] míg a másik fele közönséges gazembernek tartotta, aki gúnyt akar űzni a katonaságból.

- Ha a fene fenét eszik is - ordított Švejkekre a bizottság elnöke -, akkor is elbánunk magával!

Švejk egy ártatlan gyermek isteni nyugalomával járatta végig pillantását a bizottságon.

A főtörzsorvos szorosán odalépett Švejkhez:

- Kíváncsi vagyok, maga tengeri disznó, hogy most vajon mit gondol magában.

- Alázatosan jelentem, hogy én egyáltalában nem gondolkozok.

- Himmeldonnerwetter[43] - üvöltötte az egyik bizottsági tag, a kardjával csörömpölve -, azt mondja, hogy egyáltalán

nem gondolkozik. És mért nem gondolkozik, maga sziámi elefánt?

- Alázatosan jelentem, hogy azért nem gondolkozok, mert az a katonaságnál meg van tiltva a katonáknak. Amikor évekkel ezelőtt a 91-es ezredben voltam, a kapitány úr mindig azt mondta nekünk: "A katonának nem szabad a saját fejével gondolkozni. Gondolkoznak helyette a feljebbvalói. Mihelyt egy katona elkezd gondolkozni, akkor az már nem katona, hanem csak egy disznó, tetves civil. A gondolkodásból nem jön ki semmi más..."

- Fogja be a pofáját - szakította félbe Švejket a bizottság dühöngő elnöke -, magáról már hallottunk egyet-mást. Der Kerl meint: man wird glauben, er sei ein wirklicher Idiot...[44] Dehogyan idióta maga,

Mentofaktúra folyóirat

-filozófia és Coaching

<http://www.mentofaktura.hu>

*A coaching mint a
Mcsvejkésítés gyakorlata*

Kollár József

Coach képzés

<http://www.szervezetepites.hu>

Politikus coaching

<http://www.politikuskepzes.szervezetepites.hu>

Manager Selfservice S E T

<http://managerservice.szervezetepites.hu>

Švejk, maga egy ravasz gazember, egy minden hájjal megkent csirkefogó, tetves kapcabetyár, érti...

- Alázatosan jelentem, hogy értem.

- Mondtam már, hogy fogja be a pofáját, nem hallotta?

- Alázatosan jelentem, hogy hallottam, hogy fogjam be a pofámat.

- Himmelherrgott, hát akkor fogja be a pofáját, mert ha megparancsoltam, akkor jól tudja, hogy magának kussolni

kell.

- Alázatosan jelentem, hogy tudom, hogy nekem kussolni kell.

Az idézett szövegrész nagyon jó példája a paradox technikákat alkalmazó válságkezelésnek, jelen esetben Svejk önterápiájának. A paradoxonokra épülő technika a Massachusess-módszerben nem más, mint az ügynevezett kettős kötés de-mcdonalizációja. A paradoxonok őstípusai a logikai paradoxonok, melyek akkor jönnek létre, amikor elfogadhatónak tűnő premisszákból, az érvelés szabályainak betartásával elfogadhatatlan konklúzióhoz jutunk. Nézzünk egy mindenki által jól ismert paradoxont: „A krétai Epimenidész azt mondja, hogy minden krétai hazudik”. Ha igazat állított, akkor hazudott, vagyis nem állított igazat, amiből – a *reductio ad absurdum* következtetési módot alkalmazva – az következik, hogy nem lehetséges, hogy igaz kijelentést tett, tehát hazudott. A „*reductio ad absurdum*” röviden a következőt jelenti: tegyünk fel valamit, majd vezessünk le belőle ellentmondást, és akkor kénytelenek vagyunk arra a következtetésre jutni, hogy feltevésünk nem helyes, azaz hamis. Ha Epimenidész hazudott, akkor viszont igazat mondott, mivel azt állította, hogy a többi krétaival egyetemben mindig hazudik, és feltettük, hogy krétai honfitársai tényleg hazudnak. Epimenidész tehát hazudott is, meg igazat is mondott egyszerre, ami elfogadhatatlan konklúzió. A paradoxon megoldására többféle megoldási javaslat született, mi most az Alfred Tarsiktól származót mutatjuk be. A mondatok jelentős hányada nem tartalmaz ügynevezett szemantikai fogalmakat (pl. igazság, hamisság, érvényesség, jelentés), ezeket nevezzük „0-szintű mondatoknak”. Azokat a mondatokat, amelyek a 0 szinten található mondatok igazságát vagy hamisságát állítják, hívjuk „1-szintű mondatoknak”. A 2-es szinten található kijelentések a hierarchiában egy szinten lejjebb található mondatok szemantikai tulajdonságainak megragadására szolgálnak, és így tovább. A fent bemutatott logikai építményt nevezzük Tarski-hierarchiának. Egy mondat csak a nála lejjebb lévő kijelentések igazságáról és hamisságáról állíthat valamit, a saját

Mentofaktúra folyóirat

-filozófia és Coaching

<http://www.mentofaktura.hu>

*A coaching mint a
Mcsvejkesítés gyakorlata*

Kollár József

Coach képzés

<http://www.szervezetepites.hu>

Politikusi coaching

<http://www.politikuskepzes.szervezetepites.hu>

Manager Selfservice S E T

<http://managerservice.szervezetepites.hu>

igazságértékéről viszont nem. Ha Epimendiész ismerte és elfogadta volna ezt a megoldást, akkor a következőt állíthatta volna Tarski szellemében: „Eddig minden krétai hazudott”.

Gregory Bateson a fent bemutatott logikai paradoxont használta analógiaként a skizofrénia magyarázata során. A paradoxonokra épülő torz családi kommunikáció egyéb feltételek fennállása esetén a skizofrénia kialakulásának oka lehet. Amennyiben anya és gyermeke a paradoxonok által konstituált világban él, akkor szinte lekerülhetetlen a kommunikációjuk torzulása. A kettős kötés (double bind) paradoxonokon alapuló kommunikáció egyik tipikus formája, az erős népi ontológia fenntartásának fontos, gyakran a résztvevők számára is rejtett – eszköze. Fennállása esetén a verbális és a nonverbális üzenetek egymásnak ellentmondanak, ezért dekódolásuk (a kétértékű logika keretei között) lehetetlen. Az idézett regényrészletben Svejk azt állítja, hogy érti, amit parancsoltak neki, viszont, ha valóban értené, akkor nem válaszolna. Itt annak révén implikál annál többet, mint amit szó szerint mond, hogy megsérti a mennyiség alapelvét, vagyis túl sok információt szolgáltat arról, hogy megérti, amit parancsolnak neki. A skizofrén betegek jellemző, hogy nem képesek dekódolni a grice-i relevancia maximájának a megsértését. Svejk esetében az orvosok nem tudják eldönteni, hogy szándékosan vagy nem szándékosan sérti meg egyik vagy másik grice-i maximát.

- Fogja be a pofáját - szakította félbe Švejket a bizottság dühöngő elnöke -, magáról már hallottunk egyet-mást. Der Kerl meint: man wird glauben, er sei ein wirklicher Idiot...[44] Dehogyan idióta maga, Švejk, maga egy ravasz gazember, egy minden hájjal megkent csirkefogó, tetves kapcabetyár, érti...

- Alázatosan jelentem, hogy értem.

- Mondtam már, hogy fogja be a pofáját, nem hallotta?

- Alázatosan jelentem, hogy hallottam, hogy fogjam be a pofámat.

- Himmelherrgott, hát akkor fogja be a pofáját, mert ha megparancsoltam, akkor jól tudja, hogy magának kussolni

kell.

- Alázatosan jelentem, hogy tudom, hogy nekem kussolni kell.

A Svejkel való találkozáskor (kivéve Bautze doktor) az orvosok, akár a skizofrének, kettős kötéstől szenvednek, mivel nem tudják eldönteni, hogy valódi vagy álbeteg. A szimuláció világában egyszerűen nincs rá mód, hogy megkülönböztessék az igazat, a hamistól. Amikor

Mentofaktúra folyóirat

-filozófia és Coaching

<http://www.mentofaktura.hu>

*A coaching mint a
Mcsvejkésítés gyakorlata*

Kollár József

Coach képzés

<http://www.szervezetepites.hu>

Politikus coaching

<http://www.politikuskepzes.szervezetepites.hu>

Manager Selfservice S E T

<http://managerservice.szervezetepites.hu>

betegként közelítenek hozzá, akkor egészségesnek mutatkozik, amikor egészségesnek tekintik, akkor a betegség szimptomát mutatja. A szimuláció, illetve a bullshit logikája nagyon hasonlít a paradoxonokéhoz, mindkettő esetében csődöt mond a kétértékű logika. A paradoxon szituációt az idézi elő, hogy az orvosok a háborús helyzetben mindenkiről be akarják bizonyítani, hogy egészséges, aki nem, az színlel. A szimulánsokat az egészségesek vagy a színlelők kategóriába szeretnék száműzni, ez pedig lehetetlen. A paradoxon abból ered, hogy bár verbálisan használják a szimuláns szót, az általuk hallgatólagosan (non-verbálisan) elfogadott háború-ontológiához nem illeszkedik. Azért kerülnek kettős kötésbe, mert az általuk létrehívott irracionális világot Svejk de-mcdonalizálja, vagyis tükröt tart a tébolynak, azaz metaszintre emelkedve kilép a rendszerből. A Hasek által létrehívott regénybeli realitásban a szereplők képtelenek egymás kommunikációját adekvát módon dekódolni, ez azért fontos számunkra, mert jól modellálja a válságba került szervezetek paradoxonokra épülő erős ontológiáját. A válságban egyfajta háborús pszichózis alakul ki, ahol mindenki a rendszer működését lehetetlenné tévő belső vagy külső ellenségeket keresi. A paradoxonok logikai terében a szereplők nem értik egymást, egyfajta kommunikációs zavar uralkodik el rajtuk: nem képesek értelmezni mások üzeneteit, nem tudják megfelelően megfogalmazni a sajátjukat, és a mi a legnagyobb baj, kezdik nem megfelelően olvasni saját mentális világukat.

Bateson (1956) modellje alapján a kettős kötés a paradoxonok logikai terébe szorult üzenetek folytonos és módszeres termelésének köszönheti létét. A következő feltételek fennállása esetén beszélhetünk kettős kötésről:

1. A háborús szisztémában a sorozó orvosok, abban a szituációban, amikor Svejk egészségesnek mutatja magát, elbizonytalanodnak, szorongani kezdenek, és nem hiszik el, hogy normális. Ekkor azt követelik tőle, hogy látható jelét adja az elmebetegségnek.
 2. Viszont mivel az utolsó szál emberre is szükség van, és az állam elvárja tőlük, hogy mindenkit egészségesnek nyilvánítsanak, el kell nyomniuk magukban a kritériumok hiányából adódó kételyt, ezért elkezdik gyűlölni Svejket, és arra készítetik, bizonyítsa be, hogy nem elmebeteg.
 3. Mint minden kettős kötésben vergődő rendszerben, a haseki világban is merev interakciós mintázatokat produkálnak a résztvevők. A double bind helyzetben a valóságra való utalás, a helyzet objektív megértésére irányuló erőfeszítés elutasításra talál,
-

Mentofaktúra folyóirat

-filozófia és Coaching

<http://www.mentofaktura.hu>

*A coaching mint a
Mcsvejkésítés gyakorlata*

Kollár József

Coach képzés

<http://www.szervezetepites.hu>

Politikus coaching

<http://www.politikuskepzes.szervezetepites.hu>

Manager Selfservice S E T

<http://managerservice.szervezetepites.hu>

egyetlen lehetőség a változtatásra a téboly, vagyis a paradoxonok logikájának akaratlagos tükrözése.

Bateson értelmezése szerint a kettős kötés nem a szereplők viselkedéséből származik, hanem a rendszer működéséből, a válságot folyamatosan fenntartó, vagy azt növelő pozitív visszacsatolások jelenlététől. A mi olvastunkban a bullshiteli is kettős kötésben szenved, hiszen mond is valamit meg nem is, üzenni akar, de nincs üzenete, szellemi táplálékot kíván szolgáltatni, de csupán emésztése végtermékét adja. A paradoxonok logikai teréből tehát a de-mcdonalizáció segítségével lehet kitörni, vagyis metaszintre kell emelkedni, egy fokkal feljebb a Tarski által létrehívott hierarchián. Bármiféle józan észre alapozott válasz csupán megerősíti a kettős kötetést. A meta-szintre csak a paradoxonok logikájának tudatos kiaknázása révén juthatunk. A paradox élethelyzetek (ezen belül a bullshit) csak a paradoxonok révén szüntethetik meg, nem elég tudatosítani a részvevőkben, hogy milyen szituációban vannak.

Watzlawick és tsi. Az emberi kommunikáció pragmatikája (1997) című írásukban négy paradoxon-típust azonosítanak. (1) Az önmagának ellentmondó utasítás (Légy spontán!) arra indítja a megszólított személyt, hogy úgy viselkedjék, ahogy mi szeretnénk, de ezt belső meggyőződésből (viszont semmiképpen sem akaratlagosan) tegye, és ne azért, mert mi azt akarjuk. Vagyis azt akarjuk tőle, hogy azt akarja, amit mi akarunk, de akaratlanul. Ez nem azonos a „Vegyél nekem virágot!” típusú felszólítással, hiszen virágot akarhat valaki venni, de spontán csak akaratlanul lehet az ember. (2) A másik paradoxon-típus az adott személy valóságészlelését kérdőjelezi meg. Hasek regényében a megalázott és olykor valóban beteg katonáktól azt várják el, hogy vonzónak lássák a hadsereget. Továbbá azt is előírják számukra, hogy egészségesnek tekintsék magukat abban az esetben is, ha rosszul vannak, vagyis betegek. (3) A harmadik paradoxon-típus jellegzetessége, hogy az adott személyt érzéseinek megtagadására kényszerítik. Hasek regényében kötelezik a katonákat, hogy a legveszélyesebb feladatokat vállalják magukra, és elvárják tőlük, hogy mindezt belső készletéből, boldogan tegyék. (4) Az utolsó paradoxontípusba olyan szituációkba kerülnek az emberek, amelyekben egyszerre tiltanak és követelnek valamit. Például, amikor Svejtkil megkérdezik, hogy vizsgálták-e már az elmeállapotát, akkor a katonaeorvos azt feleli, hogy igen, és papírja van róla, hogy bolond. Erre a katonaeorvos azt válaszolja neki, hogy szimuláns. Vagyis egyszerre várják el tőle, hogy bolond legyen és egészséges. Vagyis kötelező megmondani az igazat (ha valaki bolond azt is), viszont nem szabad bolondnak lenni. A katonaeorvosok azért szoronganak, mert a lelkük mélyén sejtik, hogy a színlelők és az egészségesek osztálya kiegészül

Mentofaktúra folyóirat

-filozófia és Coaching

<http://www.mentofaktura.hu>

*A coaching mint a
Mcsvejkesítés gyakorlata*

Kollár József

Coach képzés

<http://www.szervezetepites.hu>

Politikus coaching

<http://www.politikuskepzes.szervezetepites.hu>

Manager Selfservice S E T

<http://managerservice.szervezetepites.hu>

a szimulánsokéval is. Azért próbálják beöntéssel és hashajtókkal kezelni az embereket, hogy ne tudjanak szimulálni, vagyis bullshiteni. Ez a megoldás azért ítéli kudarcra magát, mert nem tud kitörni a paradoxonok logikai teréből. A paradoxonok kreatív destrukciója során tudatában kell lennünk, hogy a megoldást lehetővé tevő metaszintre csupán paradoxonok révén kerülhetünk, ahogy ezt Svejk teszi.

- Kíváncsi vagyok, maga tengeri disznó, hogy most vajon mit gondol magában.

- Alázatosan jelentem, hogy én egyáltalában nem gondolkozok.

- Himmeldonnerwetter[43] - üvöltötte az egyik bizottsági tag, a kardjával csörömpölve -, azt mondja, hogy

egyáltalán nem gondolkozok. És mért nem gondolkozok, maga sziámi elefánt?

- Alázatosan jelentem, hogy azért nem gondolkozok, mert az a katonaságnál meg van tiltva a katonáknak.

Amikor Svejk azt állítja, hogy nem gondolkodik, akkor éppen azt a gondolatot közli, hogy nem gondolkodik. Ha nem gondolkodik, akkor most sem gondolatot közöl, amit gondolat nélkül nem tudna közölni, vagyis gondolkodik is meg nem is. Svejk ezen paradox kijelentésével kitör a paradoxonok logikai teréből, a szimuláció világából.

A szimulációnak azért paradox jelenség, mert nem igazolható és nem is cáfolható. Bacsó Péter A Tanú című filmben az okoz feszültséget, hogy az ötvenes évek szocializmusát mint szimulált hiperrealitást tanúk segítségével próbálják legitimálni. A tanú elvben csak a legbecsületesebb emberek közül kerülhet ki, aki különbséget tud tenni igaz és hamis, bűnös és bűntelen között, vagyis hitelesen tudja halálba segíteni a rendszer vélt ellenségét. Amint belép a hiperrealitásba, kilép a kétértékű logika teréből (Pelikán elhagyja a valóságot mint az irracionálisan áradó szimulációt mederben tartó gátat), és semmit sem tud igazolni, tanúsítani. A coaching során is világossá kell tennünk a coachee számára, hogy a szimuláció világa más, mint a színlelésé, hazudozásé vagy igazmondásé. Gyakran az a baj, hogy a két ontológia viszonya nem világos a hozzánk forduló számára. A coachnak tudatosítania kell, hogy a szimuláció akkor nem válik tébollyá, ha a mcdonaldizáció keretezi, és ha áttöri ezt a gátat (és mindent a paradoxonok logikája ural), akkor még mindig segíthetnek a „de-mcdonalizáció homokzsákjai”. A szimulált terek egyik, a coaching számára fontos világdarabja a blöffé, amelyben a

Mentofaktúra folyóirat

-filozófia és Coaching

<http://www.mentofaktura.hu>

*A coaching mint a
Mcsvejkésítés gyakorlata*

Kollár József

Coach képzés

<http://www.szervezetepites.hu>

Politikus coaching

<http://www.politikuskepzes.szervezetepites.hu>

Manager Selfservice S E T

<http://managerservice.szervezetepites.hu>

mi értelmezésünk szerint együtt van jelen mcbullshit és mcdonaldizáció. A hazudozóval és a színlelivel szemben a blöffölőt nem zavarja, hogy időnként leleplezik. Célja, hogy ellenfelei ne tudják, hogy éppen jó lapjai vannak-e vagy sem. Vagyis néha csak bullshitel arról, hogy együtt hált a tehenekkel, máskor viszont tényleg együtt van velük. Soha nem lehet tudni róla, hogy éppen nyerő helyzetben van-e vagy csupán úgy tesz, mintha abban lenne. A blöffel szemben a „sima” bullshitelés tekinthető az adott személy kisebbségi érzésétől való megszabadulási kísérletének, ami a kisebbségi komplexushoz vezet (vö. Adler, 1994, 44-61). Minél nagyobb a kisebbségi komplexus annál nagyobb a bullshit. A bullshit ebben az esetben emészthetetlen, értéktelen gondolat. A blöff viszont olyan bullshit a melynek van tápértéke, egyfajta (játékmeleletileg bizonyíthatóan) jó életstratégia (vö. Mérő, 2000, 98-118). Kissé játékosan olyan hamburger, amely olykor ehetetlen, máskor ehető, vagyis időnként Big Mcbullshit, időnként valódi Big Mac. Bautze doktor erős ontológiájával (aki beteg szimulál, a depresszió hülyeség, ez nem probléma stb.), illetve az agymosással szembe, a paradoxonok svejki logikája, a de-mcdonaldizáció, az ontológiai coaching egyik fontos módszere. A gátakat áttörő, irracionális szimuláció éppen olyan veszélyes, mint a valóság hiperracionális sivataga. A mcdonaldizált szimuláció, a gátak közé zárt áramlás, valamint a kreatív rombolás de-mcdonaldozált világa segíti a coachee-t, hogy a coachcsal együtt kitörjön a paradoxonok logikai teréből. A rendszerből való kilépés másik formája, a paradoxonok mellett, az asszociációs mechanizmusok által kosntituált megoldástérből kitörő bisszociáció. Az asszociáció terjedelme „a pedáns merevségtől a liberális nyitottságig húzódik – bizonyos határok között, és horizontális asszociatív hálózatokkal, keresztthivatkozásokkal összekapcsolt vertikális, >> absztraktív <<” hierarchiákba rendezhetők” (Koestler, 2000, 238). Ez jellemző a rutin-gondolkodási formákra, amelyek kötött szabályokkal és rugalmas vagy kevésbé rugalmas stratégiákkal rendelkeznek. A sakk szabályai többféle stratégia használatát teszik lehetővé, mint a zoknimosáséi. A sakkbán is adódnak azonban megoldhatatlan szituációk, amikor már a legjobb stratégiák sem segítenek, és elkerülhetetlen a verség. Ilyenkor ki kell lépünk a rendszerből, például az által, hogy leitatjuk az ellenfelünket. Mint Koestler szellemesen utal rá, a sakkbán nincs olyan szabály, ami ezt megtiltaná. A sakkozás és a másik leitatása már két külön szabályrendszerrel bíró holon összekapcsolása, azaz bisszociáció. Koestler szerint az adott szabályrendszer által konstituált stratégiatérből a bisszociáció révén törhetünk ki. Ez akkor következik

Mentofaktúra folyóirat

-filozófia és Coaching

<http://www.mentofaktura.hu>

*A coaching mint a
Mcsvejkesítés gyakorlata*

Kollár József

Coach képzés

<http://www.szervezetepites.hu>

Politikusi coaching

<http://www.politikuskepzes.szervezetepites.hu>

Manager Selfservice S E T

<http://managerservice.szervezetepites.hu>

be, amikor két eltérő szabálykészlettel rendelkező kognitív holont kapcsolunk össze egymással.

A bisszociáció azt jelenti, hogy két, korábban összefüggés, kapcsolat nélküli kognitív mátrix egyesül olyan módon, hogy a hierachiában új szint jön létre, amely tagjaiként tartalmazza az előzőleg még különálló strukturákat (Koestler, 2000, 239).

Donald Davidsonnak az a megvilágító erejű metaforája, hogy „a metafora a nyelv álommunkája” a bisszociáció eredménye. Freud nyomán tudjuk, hogy a metaforák gyakran a tudattalannak köszönhetik a létüket, és az álmodás során tudattalan gondolattartalmak kerülnek a tudatelőttésbe, illetve a tudatba. Davidson viszont egy metonimia révén (a nyelvet használja az álmodó emberek összességének jelölésére) olyan metaforát hoz létre, amely azt sugallja, hogy az emberek csupán közvetítői a nyelv által megálmodott metaforának. Vagyis azok a sikeres metaforagyártók és - értelmezők, akik alkalmasak arra, hogy a nyelv kreatív működését segítsék, de legalábbis ne akadályozzák. Ez a gondolat jól illeszkedik a problémamegoldás szemetesláda modelljéhez. A döntési szituációkban a megoldások keresik a problémákat, vagyis a döntéshozók csupán közvetítenek a problémák és megoldások, a válaszok és a kérdések között. Az adott szemetesláda szabálykészlete csak bizonyos megoldási stratégiákat tesz lehetővé, csupán a különféle szemetesládák összekapcsolása, és a szemét kreatív áramoltatása teszi lehetővé a rendszerből való kitörést. A szemetesláda konfigurálása, a szemét áramoltatásának módja nem más, mint az adott személy vagy közösség életstílusa. Az elvont fogalmakat értelmező fogalmi metaforák a nyelv megszokott működésének termékei. A változás elősegítése érdekében a coach és a coachee hétköznapi metaforákat (nyelvi szemetesládákat) kreatív, bisszociatív módon újrahasznosítja, vagyis a szemetesládákat újrakonfigurálják a kiterjesztés, a kidolgozás, a kritikus kérdezés s a komponálás révén (vö. Kövecses, 2005, 61-63). A kiterjesztéskor egy konvencionális fogalmi metafora megszokott nyelvi kifejezései helyett újakat használunk. A GONDOKODÁS ÉTKEZÉS fogalmi metaforát kiterjesztjük, a „mcdonaldizáció” kifejezés bevezetése révén. E szerint gondolkodni nem más, mint hatékonyan, standard eszközök révén, kontrolláltan és jól kalkulálhatóan, vagyis algoritmizálható módon megoldani a problémát. A kidolgozás során a forrástartomány egy már létező nyelvi kifejezését interpretáljuk újfajta módon. Például „A hatvanas évek Magyarországa mint gulyáskommunizmus” metaforát új összefüggésekben értelmezzük. A mcdonalizáció fogalmi keretében a gulyáskommunizmust is a mennyiség konstituálja, de hiányzik belőle a hatékonyság, a standardizáltság, a kalkulálhatóság és a kontrolláltság. A

Mentofaktúra folyóirat

-filozófia és Coaching

<http://www.mentofaktura.hu>

*A coaching mint a
Mcsvejesítés gyakorlata*

Kollár József

Coach képzés

<http://www.szervezetepites.hu>

Politikus coaching

<http://www.politikuskepzes.szervezetepites.hu>

Manager Selfservice S E T

<http://managerservice.szervezetepites.hu>

gulyáskommunizmus kifejezés nyilván arra utal, hogy az ötvenes évekkel szemben már van mit enni, jól lehet lakni. Evés közben a magyar ember nem beszél, vagyis nem politizál, akinek tele van a szája, az hallgatásra kényszerül. A Kádár-rendszer a hatvanas években egy nagy közös kondérként definiálta önmagát, negatívabb kifejezéssel egyfajta menzakultúra, amelyben a konyhás nénik azok az elvtársak, akik a többieknek a szájába adják az ételt. A konyhafőnök ajánlata: gulyáskommunizmus, jobb, mint a romániai kíólevés, vagy az „azt egyél, amit találsz, ha már mindent elvettünk tőled” játék. A gulyáskommunizmus azt sugallja, hogy egyél és ne morfondírozz, illetve dönts el, hogy enni akarsz vagy gondolkodni, a kettő együtt nem megy. Kicsit mócsingos a hús, kicsit zsíros a leves, kicsit piszkos a tányér, kicsit koszos a kanál, de a kondér a miénk.

A kritikus kérdezés során a coach és a coachee kiselejtezik azokat a fogalmi metaforákat, amelyek lehetetlenné teszik az adaptív problémamegoldást. Erre most azért nem hozunk példát, mert adott szituációban bármely fogalmi metafora lehet maladaptív. A komponálás során a mindennapi fogalmi gondolkodás elemeiből építünk új komplexumokat, a különféle metaforák révén. Vegyük a GONDOLKODÁS ÉTKEZÉS, A SZERELEM ÉTKEZÉS, illetve az ÉLET ÉTKEZÉS fogalmi metaforákat, amelyeknek közös a forrástartományuk. E fogalmi metaforák azt rögzítik, hogy az emberi életben a gondolkodás, a szerelem és az evés egyaránt fontos szerepet játszik. A coaching során az étkezési metafora megkomponálása révén egyrészt feltárjuk a korszak, másrészt a coachee rejtett ontológiáját. Az étkezési metafora része a már bemutatott mcdonaldizáció, posztmcdonaldizáció, demcdonaldizáció, valamint a bullshit mint a tápanyag nélküli gondolat metaforája. A gulyáskommunizmus mint metafora jól illeszkedik a kissé ironikus szösszenetünkhöz a mcproletarizációhoz. A gulyáskommunizmus és a menzakultúra a mcproletarizáció termékei. A mcproletarizáció a mcdonaldizáció ellentéte, vagyis bármely olyan szervezetre használható, amely nem hatékony, standardizálatlan, kalkulálhatatlan és nem kontrollált. A mcproletarizáció jelenlétére utal az, ha grice-i maximák betartása helyett üvöltöznek a résztvevők, vagyis szélsőségesen nem relevánsak. Fejes Endre Rozsdatemető című regénye tökéletes virtuális tere a mcproletarizációnak:

A ROZSDATEMETŐ kőfallal zárt udvar a raktárépület mögött. Iparvágány felezi, két oldalán rendetlen összevisszaságban, egymás hegyén-hátán kiselejtezett gépek, behemót kazánok, felismerhetetlen szörnyszülöttek nyomódnak mélyen a fekete salakba, mázsás, penészgombás karokkal mutatnak az égre, várják a tűzhalált. Az udvar végén rácsos, magasra épített vaskapu engedi a

Mentofaktúra folyóirat

-filozófia és Coaching

<http://www.mentofaktura.hu>

*A coaching mint a
Mcsvejesítés gyakorlata*

Kollár József

Coach képzés

<http://www.szervezetepites.hu>

Politikusi coaching

<http://www.politikuskepzes.szervezetepites.hu>

Manager Selfservice S E T

<http://managerservice.szervezetepites.hu>

sínpárt a macskaköves utcára. 1962 tavaszán ifjabb Hábeter János megölt egy segéd munkást a rozsdatemetőben.

A mcproletarizáció tipikus példája a gulyáskommunizmus, hiszen itt is a mennyiség a központi kategória, csakúgy, mint a mcdonaldizáció esetében. A posztmcproletarizáció során, a starbuckizációhoz hasonlóan, a minőség a fő szervező elv. Ez minden szervezetre használható címke, amely hatékonyság, standardizáltság, előrekalkulálhatóság és kontroll nélkül igyekszik minőséget előállítani. A demcproletarizáció pedig a mcproletarizáció túlfeszítéséből származó paródia, mondjuk Czinege Lajos vezérezredes nyilvános beszédei a Kádár-rendszerben. Czinege 1960-tól 1984. december 6-ig honvédelmi miniszter, majd 1987-ig miniszterelnök-helyettes volt. 1979-ben tábornokká nevezték ki, és 1987-ben nyugdíjazták. Minden egyes megszólalása arra adott alkalmat számára, hogy önmaga öntudatlan paródiája legyen. A hozzánk forduló honfitársaink tehát a mcdonaldizáció és a mcproletarizáció különféle konfigurációiban élnek. A közös, pontosan megfogalmazható célunk az, hogy ahol eddig mcproletarizáció volt, ott mcdonaldizáció legyen. A Kádár-rendszer tovább élő metaforái éppen úgy programozzák a nyelven keresztül a viselkedésünket, mint a mcdonaldizáció különféle megnyilvánulásai. Az ontológiai coaching segít felszámolni a menzákultúra maradványait, és valódi választáson és ízlésen alapuló étkezéssé alakítani azt. Célunk, hogy a hozzánk fordulók ne „zsírosdeszkákon” szörföljenek mcproletarizált mindennapjaik rozsdatemetőjében, hanem az információs társadalom által kínált lehetőségek mc-, poszt és demcdonalizált hiperterébe